

Wladimir Kaminer a němečtí imigranti v kontextu tzv. berlínské prózy

Marie Nevařilová

Odhlédneme-li od myšlenky autonomie literárního díla, můžeme obecně říct, že literární dílo (alespoň částečně) odráží dění ve společnosti a dobu, ve které vzniklo. Pokud se zaměříme na dějiny dvacátého století, platí to v případě Berlína o to víc, že Berlín stál nejen v centru dějin Německa, ale také i dějin světových. Vlivem historických okolností se stala německá metropole lákadlem pro spisovatele, kteří o ní psali nebo v ní alespoň strávili určité období svého života. V souvislosti s nimi se začalo hovořit o tzv. berlínské próze. V rámci této prózy není možné vysledovat mnoho společných znaků, jelikož se jedná o romány, povídky, deníky či autobiografické knihy, jež se věnují rozličným tématům, která jsou zpracovávána různorodými metodami (od reálných popisů až po experimentální, stěží čitelné texty). Jediným společným vodítkem je prostor města Berlín, který může stát v centru všeho dění, ale může také pouze dotvářet kulisu příběhu. Německé hlavní město vyvolává zájem nejen v domácím literárně činném obyvatelstvu. Od sjednocení země lze pozorovat rostoucí zájem cizinců žijících v Berlíně aktivně se zapojovat do literárního procesu věnujícího se této metropoli.

Už od šedesátých let dvacátého století v Německu narůstá počet imigrantů, kteří v zemi vytváří velice početné etnické skupiny, žijící většinou na okraji společnosti. Mnozí z nich vstupují do literatury a vytváří tak svébytnou oblast kultury pramenící z několika kulturních vlivů, která se v posledních desetiletích stává pro Německo, resp. pro Berlín tak typickou. Stejně jako na přelomu devatenáctého a dvacátého století, popř. v první polovině dvacátého století v Praze, kdy vedle sebe na jednom místě žili Češi, Němci a Židé, jejichž vzájemné kulturní působení dalo vznik jednomu z nejpozoruhodnějších literárních seskupení nejen v českých zemích, ale v Evropě vůbec, se v německé metropoli v druhé polovině dvacátého století a na přelomu tisíciletí nejsilněji uplatňuje vzájemný vliv národu německého a tureckého nebo německého a ruského.

Obě dvě národnosti tvoří v Německu nejpočetnější skupinu přistěhovalců. Turecká menšina se v Německu začala usazovat od šedesátých let minulého století. Kvůli nedostatku pracovních sil po druhé světové válce se NSR rozhodla

(částečně i kvůli tlaku USA a NATO) uzavřít s Tureckem smlouvu o příjmu pracovníků na dobu určitou za účelem rychlejšího hospodářského rozvoje země. Z počátku byla jakákoliv forma integrace cizinců nežádoucí, protože jak bylo řečeno, jejich doba pobytu v Německu měla být omezená. Jelikož ale život v Německu pro mnohé přistěhovalce představoval šanci na životní a společenský vzestup, rozhodli se v Německu usadit a díky zákonu, který byl vydán v roce 1974, měli právo na to si do země přivést ostatní příslušníky svých rodin. V tomto momentě již začala být integrace Turků pro vzájemné soužití obou národů potřebná, ze strany Turků ovšem ne příliš úspěšná. Spisovatelé tureckého původu, kteří v době převratu vstoupili do literatury, jsou potomci těchto pracovníků (Emine Sevgi Özdamar, Yadé Kara, Feridun Zaimoglu a další).

Ruští imigranti do Německa přicházeli v několika vlnách už od první poloviny dvacátého století: „První vlna, to byli ti, kteří během revoluce a občanské války patřili k bělogvardějcům; druhá vlna emigrovala mezi léty 1941 až 1945; ta třetí se od šedesátých let skládala z disidentů, kterým bylo odejmuto státní občanství; a čtvrtá vlna začala s židy, odjíždějícími přes Vídeň, v sedmdesátých letech. Ruské židy páté vlny na počátku devadesátých let nebylo možné odlišit od ostatního obyvatelstva ani jejich vírou, ani jejich vzhledem. Mohli to být křesťané nebo muslimové, nebo dokonce ateisté, blond, ryšaví nebo černí, s nosem nahoru nebo nosem orlím. Jejich jediný charakteristický rys spočíval v tom, že se dle svého pasu nazývali židy.“

Mezi současnými berlínskými spisovateli cizího původu dominuje Rus Vladimir Kaminer, z jehož literární prvotiny *Ruské disko* pochází předchozí úryvek. Je to jeden z nejoblíbenějších a nejžádanějších německých spisovatelů, jenž už vydal řadu knih a o jeho oblíbenosti svědčí i letošní, celkově druhé vydání jeho výše jmenovaného knižního debutu. *Ruské disko* obsahuje sérii povídek, které vypráví o osudech (nejen) ruských imigrantů v Berlíně. Povídky jsou psány s humorem a nadsázkou, ale s velkou dávkou reality, jelikož autor vychází ze svých autentických zážitků (povídky jsou vypravovány ich-formovým vypravěčem). Každý příběh se soustřeďuje na nějakou postavu nebo vypravěče samotného a rozvíjí zápletku, která většinou pramení z kulturních rozdílů národností žijících v Berlíně a ústí v nějakou vtipnou pointu. Často se také setkáváme se srovnáním života v SSSR a ve sjednoceném Německu. Autor se rovněž snaží vystihnout charakteristické rysy jednotlivých národností, především však Rusů, a poukazuje na skutečnost, že i když člověk žije v cizí zemi, zachovává si a měl by si zachovat svou původní identitu, což po opuštění rodné země často představuje veliký problém. Tvůrce *Ruského disku* v knize dokázal vystihnout atmosféru Berlína a jeho multikulturního obyvatelstva. Jeho literární popis je neotřelý, často využívá jazykové hry a metody asociace, a spojuje tak zdánlivě nespojitelné prvky v jeden obraz, z časového hlediska zase propojuje přítomnost s minulostí a výsledek je opravdu jedinečný.

Zobecněním předchozího příkladu berlínské prózy z pera německých imigrantů lze tedy říct, že tito spisovatelé v literatuře zpracovávají své zážitky ve městě, kde se na jednom místě střetává několik kultur, píší o problémech, se kterými se jako přistěhovalci museli, popř. musí denně potýkat, hledají svou ztracenou identitu, která pramení ze dvou nebo dokonce více kulturních prostředí. Mnozí také umělecky zpracovávají pocit odcizení se původní kultuře, kterou zdědili po svých rodičích, protože velká část z nich už neovládá svůj mateřský jazyk. Na druhé straně ovšem existují spisovatelé jako je Wladimir Kaminer, jehož původní národnostní identita se v novém kulturním prostředí nerozpustila, právě naopak – ještě se znásobila, dokázala se s německým vlivem sžít a umí jej plně tolerovat.

Bc. Marie Nevařilová
Katedra germanistiky
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého
Křížkovského 10
77180 Olomouc
marie.nevarilova01@upol.cz